

Trond Bjerås, *Fra tilskuer til deltager?: offentlig deltakelse i Norge i overgangen mellom enevælde og konstitusjonelt styre*, doktoravhandlinger ved NTNU, 29 (Trondheim: Institutt for historiske studier, 2016). 234 s.

Grunnlovsjubileet i Norge har fortsatt ikke tatt helt slutt, og et av de siste bidragene i forskningssatsningen som arbeidet på høygir frem mot 2014 har nå fått sin sluttsats. Trond Bjerås startet sin stipendiatperiode i 2011, deltok i 2014 med flere bidrag, og i 2016 forsvarte han sin doktorgradsavhandling *Fra tilskuer til deltaker?* ved NTNU.

Avhandlingen er artikkelbasert, og inneholder derfor fire artikler som er eller er i ferd med å bli publisert. Avhandlingen inneholder også en sammenbindende innledning, eller heller den syntetiserende del som diskuterer hovedfunnene i artiklene i et hele – ”kappen”. Det skal innrømmes at det er visse utfordringer både ved å skrive en artikkelbasert avhandling, men også å anmelde den. I motsetning til en monografi blir den røde tråden litt vanskeligere å se, og den syntetiserende kappen skal fungere både som innledning og avslutning. Akkurat dette mener jeg er en oppgave Bjerås har løst godt. Artiklene står godt til hverandre, og kappen har en tydelig egenverdi.

Bjerås har som mål at avhandlingen skal gi svar på hvordan ”offentligheten” ble forstått i perioden fra 1750 til 1850, og hvordan

offentlig deltakelse og dens aktører utviklet seg i denne perioden. Han ønsker å gi svar på hva som menes med offentlighet, hva det vil si å delta i offentligheten og hvem som er offentlighetens aktører, som han skriver innledningsvis. For å finne svar på dette har han tatt utgangspunkt i lokale arenaer for samhandling mellom allmuen eller menigheten og myndighetenes representanter. Samtidig blir begivenhetene i 1814, og ikke minst innføringen av et nasjonalt, politisk representativt organ, et underforstått omdreiningspunkt – hvilken betydning fikk Grunnloven og Stortinget for utviklingen av den lokale offentligheten?

De fire artiklene som representerer Bjerås empiriske arbeid fortjener å bli presentert. De to første artiklene har kirken som sitt utgangspunkt. Disse benytter kirkens organisering og hvordan den fungerte som en arena for samhandling mellom styresmaktene på 1700- og 1800-tallet.

Den første er ”Fra eneveldets scene mot representative forsamlinger: visitasen som offentlig arena, ca. 1750–1850” som ble publisert i *Sjuttonhundratal* 2015. Visitasen var rammen rundt biskopenes og prostenes møter med de enkelte menigheter rundt i landet. Der skulle både menighet og prest kontrolleres, og var derfor en arena hvor menigheten kunne fremme misnøye eller klager over de geistlige representantene. Samtidig var visitasen en manifestering av statens tilstedeværelse, både som

formanende og paternalistisk organ. Bjerkås konkluderer med at visitasen endret karakter over de 100 årene (1750–1850) han dekker i sin undersøkelse, fra en manifesterende arena til en arena med representative trekk.

Bjerkås skal berømmes for at han i denne artikkelen velger å undersøke en arena – visitasen – som i svært liten grad har vært undersøkt tidligere i norsk historiografi. Dette gjør også at den gir velkomne perspektiver på kirken som et styringsmiddel under eneveldet og hvordan overgangen til et representativt politisk system også endrer premissene for deltakelse og samhandling mellom kirke/stat og allmuen. Med dette argumenterer han også for at forståelsen av frihet endret seg, fra en frihet som måtte tøyles under eneveldet, til et middel for større ansvarstagen fra allmuen selv. Dermed mener han at allmuen utøvte større sosial kontroll enn tidligere, og at dette kanskje viser et nytt forhold mellom stat og samfunn.

Den andre artikkelen i avhandlingen, "From the parish to the public realm – changing terms of local government in Norway between absolutism and constitutional rule", er planlagt publisert i *Scandinavian Journal of History*. Artikkelen er derfor revidert, men ikke endelig publisert.

Her belyser Bjerkås utviklingen av et svakt utbygd kirkelig selvstyre til en del av en integrert, offentlig myndighetsutøvelse. Som objekt bruker han kirkevergen og denne posisjonens endring fra middelalderen til avskaffelsen på 1700-tallet og gjenoppstandelsen på 1800-tallet. På 1700-tallet ble kirkene ansett som "private", selv om de var eid av menigheten, mens det med innføringen av Formannskapslovene førte til at kirkene igjen ble "kommunale" og dermed en del av den offentlige lokalforvaltningen. Bjerkås ønsker å undersøke hvordan oppfattelsen av offentlig og privat eierskap endret seg i perioden og oppfattelsen av menigheten som en privat eller offentlig aktør.

Denne artikkelen er i mindre grad forløpende enn den første. Det er mange aspekter

som skal behandles, og muligens hadde den tjent på en klarere oppbygning. Det er også uklart i hvilken grad den svenske komparasjonen tjener Bjerkås analyse. Imidlertid er analysen interessant, og utpenslingen av en lokal bondeelite i motsetning til en eiendomsløs befolkning viser også til utviklingen fra undersått til medborger.

I de to siste artiklene er det mer verdslige lokaloffentlige arenaer som er i fokus. I den første er det skole- og fattigkommisjonene som undersøkes i perioden 1790–1830, dvs. fra perioden før 1814 og frem til Formannskapslovene endret det lokale politiske nivået. Artikkelen, "Grunnloven og lokaloffentligheten – en undersøkelse av Grunnlovens betydning for fattig- og skolekommisjonene, ca. 1790–1830", ble publisert i 2014 i *Riket og regionene. Grunnlovens regionale forutsetninger og konsekvenser*, red. Ida Bull og Jakob Maliks. Bjerkås ønsker å diskutere både hvorvidt kommisjonene handlet innenfor en kontinuitetstradisjon før og etter 1814, men ikke minst hvorvidt en kan se om de endret sitt handlingsmønster lokalt på bakgrunn av Grunnlovens innføring av et nasjonalt politisk nivå, representasjon og utviklingen av en sterkere politisk selvbevissthet. Han mener at Grunnlovens påståtte irrelevans for lokaloffentligheten frem til 1837 må revideres, og hevder at kommisjonenes praksis og funksjoner endres under påvirkning av de nye politiske rammene. Artikkelen spiller dermed opp til annen forskning som har kommet de siste årene, blant annet undertegnedes.

Bjerkås viser at det var både betydelig kontinuitet når det gjelder kommisjonenes sammensetning, og at "bygdas beste menn" fortsatt var godt representert etter 1814. Imidlertid mener han å påvise at kommisjonsmedlemmene i større grad så seg som representanter for den øvrige lokalbefolkningen, samt at det var en økt bruk av kollektive avgjørelser som inkluderte hele allmuen. Han påpeker også at det var forskjeller mellom de to undersøkte områdene, Søndre Trondhjems amt og Lister

og Mandals amt, hvor det første viser større forskjeller mellom kommisjonenes medlemmer og allmuen, med dertil hørende konflikter, mens det sistnevnte hadde mer egalitære samfunnsforhold og i større grad var preget av konflikt mellom allmue og øvrighet.

Den siste artikkelen tar for seg innføringen av Formannskapslovene og dens rolle i utviklingen av lokaloffentligheten. Artikkelen, "Felleskap, lederskap, utenforskap. Autoritet og fellesskapsnormer i kommunestyrene mellom 1837 og 1850" ble publisert i *Historisk tidsskrift* i 2016. Dette er også et naturlig slutt punkt av avhandlingens fire artikler. Bjerås benytter her Tønnes klassiske *Gemeinschaft* og *Gesellschaft* som analyseverktøy for å belyse overgangen fra det gamle samfunn til et moderne. Han diskuterer også bruken av begreperne allmue, menighet og folket – en diskusjon flere kan ha nytte av.

I artikkelen viser han tydelig hvordan de nye politiske arenaene er et sted hvor eldre samfunnsnormer og forståelser står i spenn mot den nye samfunnsorden. De nye kommunestyrene fungerte innenfor den konstitusjonelle rammen som Formannskapslovene var basert på. Dette var også bakgrunnen for å sikre formannskapenes makt, og allmuen ble i denne sammenheng mer perifer. Moderniseringen innebar en regulert politisk offentlighet, hvor autoritetspersoner i større grad ble legitimert gjennom valg, ikke sitt embete. Samtidig viser Bjerås hvordan det gamle samfunnsnormer ble tatt opp i formannskapenes handlinger, både som formanende og paternalistisk organ. Dette viser også tydelig at politisk kultur i denne perioden må forstås med bakgrunn i sin fortid, samtidig som den strekker seg frem mot noe nytt. I det ligger både en kontinuitet og et brudd.

Bjerås har med sine fire artikler og avhandling undersøkt lokale arenaer for deltakelse og offentlighet gjennom brytningstiden før og etter 1814. Med avhandlingen gir han derfor et viktig bidrag til forståelsen av politisk kultur

og demokratisering på et lokalt nivå. Utvalgene av undersøkelsesområder er konsentrert om Trøndelag og Agder. Innlands-Norge blir derfor ikke belyst i særlig grad, ei heller Oslofjorden og Vestlandet – og en vil selvfølgelig alltid kunne ønske seg mere. Det viktige er imidlertid at de to områdene har grunnleggende forskjeller i samfunnsforhold og eiendomsstruktur, hvor Trøndelag har større forskjeller og dermed også en mer konservativ holdning til deltakelse, mens Agder viser mer egalitære tendenser. Bjerås avhjelper dette noe ved å benytte seg av tidligere forskning, men det er heller ikke hans mål å gi et fullstendig bilde av de lokale forholdene i Norge i denne perioden. Imidlertid kan det jo spørres om den nordiske komparasjonen er like nødvendig, så langt forskjellene innad i Norge også var store.

Naturlig nok er de teoretiske drøftingene "kappens" viktigste tematikk, og Bjerås imponerer med grundige og reflekterte tanker. Han har benyttet flere klassikere som Jürgen Habermas, Reinhart Koselleck, James Scott og Ferdinand Tönnies. Også den norske filosofen Hans Skjervheim benyttes i drøftingene av deltakelsesformer. Dette gjøres med finfølelse, selv om spesielt de førstnevnte har vært flittig brukt de siste årene. Sann sett eksisterer det et mangfold av masteroppgaver og andre utgivelser som har fordypet seg i sosiologiens klassikere. Det er ikke ensbetydende med at disse er uinteressante og skal ikke oppfattes som kritikk som sådan, men en bør kanskje oppfordre fagfellesskapet til å utfordre den teoretiske påvirkningen. Balansen mellom empiri og teori i norsk historieforskning har i disse dager vipet mere mot teoriene. Og så lenge teoriene er et innspill mot diskusjonen av empirien, og ikke en fører for empirien er dette en berikelse av drøftingen.

Bjerås konkluderer i sin oppsummering med at det han finner er en "integreert offentlighet". De lokale arenaene ble inkorporert i statens virkeområder og gitt større myndighet. Og vinnerne i denne utviklingen var de skat-

tebetalende, stemmeberettigede gårdbrukere. Det jeg imidlertid savner i denne oppsummeringen er en diskusjon av makt som et motiv for en integrering. Hvem innordnet seg etter hvem, og hvem presset seg frem på bekostning av hvem. For å komme tilbake til en egen kjepphest – hvem ble dannet av hvem til et politisk individ?

Trond Bjerås sin avhandling er et viktig bidrag, og kan sees i sammenheng med den etter hvert store forskningsproduksjonen på folkelig offentlig deltakelse i dens mange former i perioden rundt 1814, som belyser denne delen av norsk historie. Den føyer seg også fint inn i en nordisk forskningstradisjon, hvor vekten har vært i Sverige. Han utfordrer også hegemonimodellen som har dominert synet på enevoldsstaten under 1700-tallet, men er kanskje mer nyansert enn andre har vært den senere tiden. Han viser i sin avhandling viktigheten av at den normative makten må sees i sammenheng med den normative praksisen – og vice versa – for å få forståelse for maktens forutsetninger og bruk.

Marthe Hommerstad

Elena Dahlberg, *The Voice of a Waning Empire: Selected Latin Poetry of Magnus Rönnow from the Great Northern War. Edited, with Introduction, Translation and Commentary, by Elena Dahlberg*, Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Latina Upsaliensia 34 (Uppsala: Department of Linguistics and Philology, 2014). 385 pp.

What do we mean by “Swedish literature”? Do we mean literature written in Swedish or literature written by Swedes? The answer that we give to that question has a huge impact on the extent of our national literature, since a considerable part of the literature written by Swedes was, as late as the middle of the eighteenth century, written not in Swed-

ish but in Latin. There is a close connection between Sweden’s short but intense period as a Great Power and Swedish Neo-Latin literature, which often aimed at praising the sovereign. Even if the chain of causes and events in the gradual disappearance of Latin as a living means of expression has never been thoroughly explored, it is clear that there was by the end of the Great Power period also an end of the popularity of propaganda literature written in Latin. When ideas and ideals changed, Swedish Latin literature was regarded as obsolete, still later it became literally incomprehensible, and authors who had expressed themselves mainly in Latin gradually sunk into oblivion. One example of such an author was Magnus Rönnow. It was not until the end of the twentieth century, with the wave of scholars interested in Neo-Latin, that these forgotten authors slowly started to emerge into the light again. There is still much to be done in this field, and Elena Dahlberg’s doctoral thesis on Magnus Rönnow is a very welcome contribution.

Who was Magnus Rönnow? He was the son of a clergyman in Åhus in Scania, born in 1665, died in 1735. Thanks to generous royal grants (his father seems to have done Charles XI a favour), he got a very thorough education and could make extensive travels to Germany and the Netherlands. Rönnow became a renowned Hebraist and obtained the position as royal translator, *Translator regni*. He later worked as a secretary of protocols in Charles XII’s chancellery in Lund, but saw himself forced to leave the post, probably because of low or non-existent wages. Disappointed and disillusioned, shortly after the death of Charles XII he left Sweden for England, where he spent the rest of his life. Rönnow was held in great esteem as a Latin poet by his contemporaries, and as late as in 1768 Samuel Älf, a keen collector of Swedish Latin poetry, planned to make an edition of his works (see Dahlberg 2014 p. 25). Times had changed, however, and general interest in Swedish Latin poetry was